

ДОКУМЕНТАЛИСТИКА У ОПЕРАЦИЈАМА

Самед Каровић и Миле Јелић
Универзитет одбране у Београду, Војна академија
Милош Гајић
Висока школа за пројектни менаџмент, Београд

У раду се описује операција из угла појмовног одређења и схватања операције као пројекта који се реализује у контексту извршавања задатака Војске Србије у различитим мисијама. Посебан аспект се даје на документацији која прати реализацију операције, као предуслова у процесу реализовања донешене одлуке за извођење операције.

Важност и значај изучавања операција и документације која је нужна у таквим процесима, упућује на изградњу целовитог и униформног приступа изради одређених врста оперативних планова и наређења која прате целокупан процес, суштински представља важно питање ефикасности и ефективности самог процеса операција Војске.

У таквим условима, посебно треба имати у виду обим и врсту докумената која се израђује, њихову имплементацију и реалност њихове употребе, односно применљивости, као основа за успешно окончање било које врсте операције Војске Србије.

Кључне речи: *операција, документалистика, оперативни план, оперативно наређење, ефикасност, ефективност*

Увод

Операција као активност коју спроведе одређени састави Војске има за сврху решавање конкретног задатка у којем се користе различита средства. Користење различитих средстава условљено је врстом задатка, односно ангажовањем јединица које су инициране одређеном опасношћу. У том смислу, Војска спроводи читав спектар операција у оквиру оперативних окружења које карактеришу комплексност, неизвесност и која се стално мењају.

У операцијама, команданти се суочавају са различитим проблемима, а посебно оним које намеће непријатељ, што захтева и одређена прилагођавања планова и оперативног распореда новонасталим ситуацијама. Команданти не могу предвидети са сигурношћу како ће непријатељ или цивили деловати и реаговати или како ће се догађаји развијати. Успех операције захтева од команданата стално разумевање ситуације током операције. Сходно томе, команданти морају да предвиђају, да знају да се прилагоде новонасталим ситуацијама и да управљају ефикасније од својих противника, односно непријатеља. Управо у томе и јесте суштина пројектног

менаџмента и операције као пројекта који се посматра у контексту ефикасности и ефикасности реализације операције.

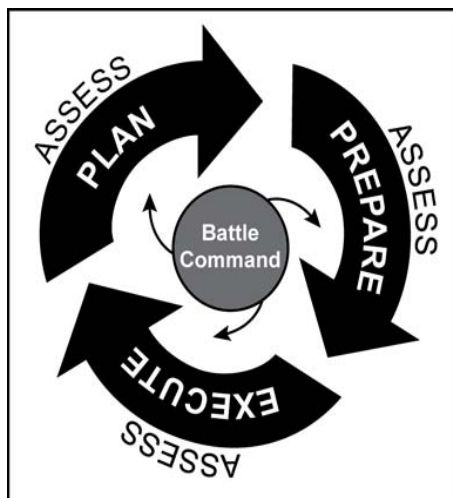
У раду се описује управо онај сегмент који подржава реализацију операције као пројекта и елементе одлуке који су централно питање сваког пројекта и у коначном смислу операције било које врсте.

Процес оперативног планирања се реализује од стране команде која изводи операцију и обухвата елементе рада команде на планирању и контроли активности током извршења операције.

За успешно извршење пројекта операције, важан елемент представља документација која прати процес реализације операције кроз Оперативно наређења као основни план и делове који се раде у форми прилога и додатака. У укупном смислу документација подржава целокупан пројекат и његово извршење.

Операције војске

Према Доктрини операција, то је „скуп борбених и/или неборбених активности, покрета и других акција, које се предузимају по јединственој замисли ради остваривања општег циља различитог значаја. Изводе се самостално, у сарадњи с другим снагама одбране, снагама земаља партнера и снагама савезника“.¹ Ако се посматра ова дефиниција која је преузета из америчког Упутства ФМ 5–0 из 2010. године, јасно указује да се ради о различитим борбеним активностима које су практично стављене у „игру“ у моменту извршења неке акције. Да би та акција била остварљива, неопходно је пре тога сагледати елементе који су условили покретање акције, односно шта јој претходи.

Слика 1 – Процес оперативног планирања²

¹ Доктрина операција, стр. 15.

² Headquarters Department of the Army, Field Manual, 5–0, Washington, DC, 26 March 2010, стр. 6.

Посматрајући процес оперативног планирања, он обухвата следеће елементе (слика 1):

Дакле, процес оперативног планирања се састоји од основних командних и контролних активности током операција: планирање, припрему, извршење и континуирано праћење тока и напредовања операције. Командант са командом је у центру збивања процеса оперативног планирања.

У контексту значаја ове проблематике, важно питање које се намеће, јесте организациони процес рада команде било ког нивоа, првенствено имајући у виду операцију здружених снага, онда је оријентација на процесу одлучивања и документацији која подржава тај процес.

Ако се операција посматра као пројекат, онда је нужно и прихватити постојање докумената која могу тај процес довести до краја. У самом приступу операцији, треба је прихватити као процес, а не само као скуп или низ борбених активности, јер и оне представљају само алат у остваривању дефинисаног циља, или „жељеног крајњег стања“. Поједини ставови се могу посматрати као исхитрени, и поједини термини да нису у духу Српског језика, тако да постојећа терминологија једноставно усложњава оно што је само по себи већ познато о разумљиво.

Операција је процес који спроводи команда и обухвата контролу активности током операције: планирање, припрему, извршење и континуирано процењивање тока операције. Команда је у центру процеса одвијања тока операције.

Војне операције се карактеришу континуираним и узајамним прилагођавањима која су одраз настајања промене ситуације и динамике њеног извођења. Непријатељ је активан и има сопствене циљеве који су у конфликту са нашим циљевима. Сукобљене стране покушавају наметнути своју вољу.

Овај динамичан однос је суштински проблем схватања оперативног окружења у којем се изводи операција, односно основна природа функционисања и управљања операцијом као пројектом. Како све стране предузимају акцију, свака страна реагује и предузимањем одређених мера те утиче на стање и ток извођења процеса операције. Командант мора из нејасних и контрадикторних информација препознати кључне моменте који ће обезбедити успешно реализовање одређене операције.

У суштини, може се нагласити, да је централно питање у операцијама базирано на процес одлучивања, који обухвата све сегменте у домену извођења одређене врсте операције. Припада му централно место, што је и приказано на слици 1, где команда и представља онај елемент око чега се суштински и решава успешност пројекта операције.

Одлучивање у војном менаџменту

Процес доношења војних одлука и сама процедура, дефинисани су Упутством за оперативно планирање и рад команди.³ У самом изношењу елемената који су релевантни за процес одлучивања у војном менаџменту треба истаћи она својства која су карактеристична за припрему и ток операције.

³ Упутство за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије, ГШ ВС, Београд, 2008.

Командант у зони извођења операције, на свом командном месту (КМ) командује (управља) операцијом, односно пројектом операције и целокупним радом команде. Органи команде по својим функционалним надлежностима обављају функције које омогућавају ефикасност командовања. Не може се описати нити дати посебан рецепт који ће обезбедити успешно остварење циља операцији или, како је већ то усвојено, мисије. То је уметност и наука која, у поређењу са режијом неког филма, води ка остварењу мисије. Све активности команде у процесу извођења операције оријентисане су на планирање, припрему, извршење, и процену с тим да се акценат даје на разумевање ситуације као кључног момента за ефикасно командовање и контролу.

Тај елемент је од суштинског значаја јер током процеса извођења операције командант са својом командом настоји да изгради и одржи ситуационо разумевање на основу анализе података и суђења, чиме ствара услове да може донети и адекватну одлуку. На основу тога може донети и одговарајуће планове које ставља у оперативну функцију.

Такође, у контексту разумевања одлучивања у војном менаџменту и значаја пројектног менаџмента, треба истаћи студију коју је урадио RAND-ов Институт за истраживање одбране за потребе Министарства одбране Сједињених Америчких Држава, под насловом *Концепти команди: теорија изведена из вежби за команду и контролу*. Студија се примењивала на војне системе С2 (команда и контрола), али се принципи могу применити и на пројектни менаџмент.⁴

У студији се наводи препорука употребе приступа „концепта команде“, што, ако се прави паралела са пројектним менаџментом, „приступ концепту пројекта“. Суштина је у томе, да након планирања, а пре почетка реализације, носилац пројекта или пројектни менаџер саопшти цео концепт пројекта, а не само задатке који се морају извршити. Студија је указала да се овим постиже у тиму или команди боља узајамна комуникација, већа тачност и боље доношење одлука. Дакле, опште упутство је кад саопштавате команди концепт пре извршења, командант (пројектни менаџер) делује као да је то последњи пут – слично као што је Наполеон послао инструкцију генералу.

Према овој студији, концепт пројекта садржавао би следеће:

1. Ситуацију

- Проблем или потребу која треба да се реши
- Шта да се очекује од познатих догађаја
- Сврха (мисије)
- Приступ (како постићи ово, на високом нивоу)
- Стратегијски и тактички циљеви
- Важне тачке за проверу (почеци фаза)
- Мерења (Шта се сматра успехом? Која очекивања треба да испунимо?)
- Разматрање алтернатива и зашто је изабран овај приступ
- Водећи принципи/приоритети/ограничења
- Протоколи комуникације (како комуницирати и управљати ризичним догађајима и опасностима)

⁴ Манас, Џ.: *Наполеон о пројектном менаџменту*, Leo Commerce, Београд, 2007., стр. 161.

2. Омогућавање фактора (речи мудрости)

- Разматрање времена
- Сценарија „шта ако“
- Приоритети у случају тешких одлука

Ово су кључни елементи, јер кад активности почну, онда су потребне једноставне, кратке поруке да би се ствари одржале на правом путу.⁵

Ако се даље погледа процес доношења војних одлука и елементи који чине тај процес и упореди са претходно наведеним, суштински нема разлике. Само је разлика у процедури која је више операционализована у форми „чек-листе“.

Доношење одлуке је когнитивни процес који се дешава у главама појединаца. Појединци добију информације и процес се одвија различито на основу свог интелекта, образовања, културе, као и претходних искустава. Ипак, да би се избегли неки елементи који би деловали у погрешном правцу, команданти имају на располагању одређене процедуре које ће им обезбедити помоћ у схватању ситуације и доношење одлуке. Те процедуре су управо и предмет рада Упутства за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије. У конкретном случају, обезбеђују процес доношења одлуке али имају недостатака првенствено изражених кроз опремљеност команди и структуралне везе у оквиру одређеног нивоа команде оперативног састава.

Кад се говори о опремљености команде одређеним средствима, првенствено се мисли на Командно-информациони систем на нивоу који обезбеђује релевантност података у реалном времену и средства која подржавају вођење тока операције у графичком окружењу, уважавајући симболику која се може презентовати на рачунару и која је довољно поуздана да може задовољити и најстроже критеријуме поузданости, сигурности и заштите.

Важан сегмент који треба истаћи, првенствено је оријентисан на поређење садашњег Упутства процеса доношења војних одлука у односу на претходно које је у одређеној мери у постојећим условима разумљивије обезбеђивало тај процес. Садашње Упутство није довољно разумљиво ни конкретно да се може сагледати тај целокупан процес. Може, под условом да људи који га користе знају начин доношења одлука по претходном и тиме употпуњују „празнине“ које се у наведеном Упутству налазе.

Нису промењени стандарди употребе Војске Србије, имајући у виду опрему, наоружање, а посебно доктринарне ставове на тактичком нивоу који дефинишу употребу јединица Војске Србије, па отуда и сама процедура доношења одлука стално се код извршиоца доводи у питање.

То је озбиљно питање које може да има последице по целину система Војске Србије, посебно у домену који треба озбиљно узети у разматрање ако се имају у виду декларисане мисије Војске Србије. У оквиру ангажовања јединица Војске Србије у мултинационалним операцијама или неким другим врстама мировних операција на интернационалном плану, може се говорити о овим процедурама. Међутим, на националном нивоу, односно нивоу Републике Србије, то је озбиљно питање којим се треба позабавити и вратити га у реалност и место где се налазимо. Ако се

⁵ Исто, стр. 161–162.

упореде ова два процеса, било би интересно упоредити две команде у реалним условима (експеримент) и „проиграти“ процес одлучивања да би се добили резултати који би били продукт организационог процеса доношења војних одлука по актуелном Упутству и претходном са којим се ефикасно одвијао процес одлучивања.

Преузимање туђих стандарда без потпуне анализе и једноставно декларативно изјашњавање представља основни проблем који прати актуелно Упутство, посебно у сегменту који се односи на праћење тока операције. Ту се губи смисао у ефикасном и ефективном вођењу одређене врсте операције.

Оперативно наређење

Нацрт Упутство за рад команди – штабова из 1983. године, дефинисао је обраду борбених докумената у коме је истакнуто да сви документи који се непосредно односе на припрему, организовање и извођење борбених дејстава, маршевања, превожења, размештања и одмарања јединица (установа), називају се (за разлику од докумената службене преписке) борбеним документима.⁶

У самој класификацији борбених докумената, а везано за припрему и извођење одређених врста операција, потребно је истаћи да постоје и други документи неопходни за успешно командовање у операцијама. То се првенствено односи на заповести, наређења, директиве, инструкције, извештаје, обавештења, радне карте, снимке и др. Упутство за оперативно планирање и рад команди их не објашњава и не помиње, што ствара конфузију и тиме ставља потребу познавања одредби које је обрађивало претходно Упутство за рад команди-штабова (нацрт).⁷

Такође, борбени документи служе за припремање и спровођење командантових одлука у дело, а могу бити писани (текстуални и табеларни) састави, графички прикази (на картама и шемама) и снимци на одређеној врсти медија. Ради бржег обављања послова често је најцелисходније оформљивати документе комбиновањем графичких приказа и текстуалних састава, односно попуњених формулара или снимањем. Али у свакој конкретной ситуацији, с обзиром на захтеве претпостављеног и расположиво време за припрему, командант, односно начелник штаба и помоћници команданта, одређују број и основни начин оформљења потребних докумената са тежњом да се она поједноставе и сведу на најмању меру. Независно од начина оформљења неког документа, питања и проблема о којима се ради, у њему се морају они јасно и целовито изразити.⁸

Планови и наређења долазе у многим облицима и варирају у обиму сложености и дужини времена обраде. Генерално, *план је добро развијена замисао пре извршења операције и представља дизајн за будућу или очекивану операцију*. План се ради кад постоји потреба да се усмери нека акција (операција) у одређеном времену или догађају. Оперативни план је сваки план за спровођење војних операција припремљених као одговор на стварне и потенцијалне случајности. Оперативни

⁶ Упутство за рад команди-штабова (нацрт), ЦВВШ ЈНА, Београд, 1983, стр. 204.

⁷ Исто, стр. 213.

⁸ Исто, стр. 205.

план (ОПЛАН) може обухватити продужен период који повезује низ циљева и операција или се може развити само за један део или фазу дугорочне операције. Оперативни план постаје оперативно наређење (ОПНАР) када командант поставља време извршавања или означава догађај који активира операцију.⁹

Конкретно у раду, везано за праћење тока операције, а сходно актуелном Упутству у којем су дефинисани планови и наређења, оријентација је на аспекту разумевања и праћења тока операције и самог њеног покретања. Питање које се поставља проистиче из саме природе операције и могућности обједињавања свих релевантни података и информација битних за састав снага које учествују у операцији. Нејасно је шта је оперативни план, а шта оперативно наређење, односно кад оперативни план прелази у наређење и која је разлика у томе. Да ли је то исто или мења неке садржаје кад крене ток операције, тај иницијални део?

Основна претпоставка у борбеним документима, нарочито у оперативним наређењима, мисли и намере и идеје морају бити јасно, сажето, прецизно и логично изложене.¹⁰ Такође, питање које се намеће изискује анализу која укључује сувишне елементе обухваћене одређеним тачкама, а посебно способностима наше Војске да изводи тзв. психолошке операције и контекст разумевања цивилно-војне сарадње.

Оно што је важно, јесте да треба скренути пажњу на део текста који се односи на резултате студије *Концепти команди: теорија изведена из вежби за команду и контролу*.¹¹ где су у претходном Упутству за рад команди-штабова (нацрт)¹² постојали сви елементи наведене студије и да једноставно није ни било потребе да се на националном нивоу мења тај концепт. Упутство је посебно сугерисало на следећа својства у погледу борбених докумената:

- да су потпуна, да потчињеним пружају потребне податке и елементе за извршење задатка,
- да су једноставно формулисана, написана концизним стилем, кратким реченицама и ставовима,
- да су разумљива, написана речима и терминима који су познати примаоцу (читаоцу) и без техничких (штампарских) грешака,
- да су устаљена и по форми једноставна, а по садржају погодна за употребу, брзо кодирање и шифрирање,
- да су заснована на провереним подацима, а кад садрже и непроверене податке, то се мора нагласити и
- правовремено израђена и достављена.¹³

Управо, краткоћа, јасноћа и једноставност излагања мисли постижу се сажетим и логичним формулацијама и устаљеном терминологијом и скраћеницама, као и раздвајањем главног од споредног. Документа која се пишу руком, писати читко, тако да се могу лако читати и при слабом светлу.¹⁴

⁹ *Headquarters Department of the Army, Field Manual, 5–0, Washington, DC, 26 March 2010.*, стр. E3.

¹⁰ Исто, стр. 205.

¹¹ Манас, Џ.: *Наполеон о пројектном менаџменту*, Leo Commerce, Београд, 2007., стр. 161.

¹² *Упутство за рад команди-штабова (нацрт)*, ЦВВШ ЈНА, Београд, 1983., стр. 204.

¹³ Исто, стр. 205.

¹⁴ Исто, стр. 206.

Дакле, овде су јасно изражени елементи који су основа функционисања и управљања операцијом као пројектом и представљају практично основу за вођење операције. Уистину, не може се ни радити са документима, посебно оперативним наређењем и прилозима, уколико се није познавало претходно Упутство, јер актуелно је недоречено и непотпуно, посебно у сегментима који се односе на чување и даље поступање са документима везаних за планирање и вођење одређене операције. Нису решена питања која се тичу техничке природе нити сама техника израде и одређена означавања која нужно треба да прате оперативно наређење као основни документ у вођењу операције, као ни начин израде докумената услед не постојања услова да се документа израђују коришћењем информатичких средстава (недостатак струје, недостатак информатичких средстава која су опитована да раде у борбеним условима, прашина, влага, високе и ниске температуре, транспорт и др.).

Прилог уз оперативно наређење

Оперативно наређење није довољно да обезбеди све елементе неопходне за одређене садржаје операције који чине њен саставни део. У том смислу је неопходно израдити и одређене прилоге који обезбеђују компактност свих садржаја у операцији. Ради илустрације, у раду се само обрађују елементи артиљеријско-ракетне ватрене подршке.

Одређеним прилозима уз оперативно наређење, кад је у питању артиљеријско-ракетна ватрена подршка, изналазе се најпогоднији поступци, начини и форме које треба да обезбеде да се непосредне припреме борбених дејстава, односно артиљеријско-ракетна ватрена подршка операцији реализује на време, потпуно и координисано.¹⁵

Израда прилога почиње одмах након доношења одлуке, ако време дозвољава, пре њеног преношења на потчињене или паралелно, а некад и у току извршења задатка. Врло је важно нагласити, да прилог уз оперативно наређење који се односи на артиљеријско-ракетну ватрену подршку, треба ставити у контекст расположивости и могућности његове израде, техничке и практичне применљивости, посебно имајући у виду врсту средстава којима располажу артиљеријско-ракетне јединице Војске Србије. Ту је кључно питање које треба размотрити, а односи се првенствено на жеље и реалне могућности.

Прилог уз оперативно наређење за артиљеријско-ракетну ватрену подршку се ради (треба радити) на топографским картама. Овде, напомињем, није реч о другим врстама прилога који се могу радити на осталим врстама карата, паус папиру, папиру с милиметарском поделом и сл.

Прилог по артиљеријско-ракетној ватреној подршци треба јасно нагласити у контексту задатка у операцији – ПЛАН АРТИЉЕРИЈСКО-РАКЕТНЕ ПОДРШКЕ операције. Остаје питање за решавање у смислу обраде овог плана на рачунару, посебно имајући у виду опремљеност команди и јединица системима који могу подржати такав начин израде прилога, а посебно њихову имплементацију у оквиру одређених или образованих артиљеријских ватрених група.

¹⁵ Исто, стр. 70.

Стандарди израде таквих докумената захтевају све елементе и податке као и одговарајући писани документ који замењују уважавајући прописане тактичке знаке и скраћенице. Није предмет рада да говори о стандардима или правилима израде докумената, употребе скраћеница, набрајања јединица, термина, али треба нагласити да се то треба употребљавати јединствено на свим документима, сходно одредбама одређених правила, односно треба бити јединствено обрађено кроз Упутства која дефинишу рад команди у процесу доношења војних одлука, као јединственог документа који уређује наведену проблематику. То је кључно питање које ће имати своје недостатке ако се не буде уредило на јединствени функционалан начин.

Такође, ако се и уради такав документ, неопходно је оставити одређени период његове имплементације кроз период његове провере у пракси, те након тога дати суд о њему и практично га имплементирати као саставни део процеса оперативног планирања и рада команди у процесу доношења војних одлука. У противном, неће се добити жељени ефекти нити обезбедити његова функционалност у погледу рада команди свих нивоа одлучивања.

Додатак уз прилог оперативног наређења

Ради разумевања овог сегмента, треба истаћи оне елементе првенствено који објашњавају одређене прилоге, а у форми су табеларних прегледа, прорачуна или других приказа који су неопходни уз конкретан прилог. Треба бити посебно опрезан у изради таквих докумената, првенствено из разлога коришћења информатичке опреме, јер електронска обрада чини увоз текста и графике у наређења врло лако. Нажалост, таква једноставност може резултирати да наређења, прилози и додаци постану непотребно велики (преопширни), без додате оперативне вредности. Команданти треба да обезбеде да наређења садрже само информације које су потребне да се олакша ефикасно извршење. Наређења, прилози и додаци требају бити јасни, концизни и релевантни за мисију.

У додацима су регулисана питања која обезбеђују извршење ватрене подршке. Међутим имајући у виду да нису измењена основна начела употребе артиљеријских јединица, организација, састав и техничка опремљеност јединица, не види се ни потреба промене израде додатка уз прилог оперативном наређењу. То се првенствено односи на табеларне прилоге, утршак муниције, таблице почетних елемената за планиране ватре и сл.

Кључно што треба запазити базирано је на потреби конкретизације додатака која прате прилоге, односно потребе темељнијег приступа, јер без знања која су дефинисала претходно Упутство о раду команди-штабова (нацрт), није могуће потпуно овладати елементима вођења операције нити обезбедити њену подршку. То су елементи који недостају Упутству за оперативно планирање и рад команди и који су у неопходни да би се обезбедио цео процес оперативног планирања.

Наведени елементи морају пратити и борбена правила и след који је битан за одређене категорије подршке и обезбеђења операције. Показало се на моделима оперативних задатака да су поменути проблеми индикативни и прелази се преко њих комбиновањем претходних знања која су производ ранијег начина рада и њи-

ховом имплементацијом у нова решења која су суштински само декорација решења која су функционисала и у претходном периоду.

Нема битних побољшања нити бољих решења као излазних компоненти у процесу доношења војних одлука које би имале утицаја на крајњи циљ операције. Нема ни ваљаних мерљивих показатеља да се ради о бољим решењима у организационом и функционалном смислу.

Закључак

У раду је презентован приступ операцијама Војске Србије као пројекту који има своје фазе. Посебно је истакнуто да важан сегменту планирању и вођењу операција било које врсте, представља документација која је основа у излазним резултатима планирања у форми Оперативног плана (ОПЛАН) и Оперативног наређења (ОПНАР).

Сва документа која се израђују у операцијама Војске служе за припрему и спровођење командантове одлуке у дело, а могу бити израђена у различитој форми. У зависности од ситуације, врста и број докумената се израђује да обезбеде успешно вођење операције.

Наглашено је да суштински процес оперативног планирања није постављен у оквирима потпуног извршења, посебно ако се има у виду да је нужно познавати претходно Упутство за рад команди-штабова (привремено) које пружа неопходне елементе да би се овладало знањима које предвиђа актуелно Упутство за оперативном планирање и рад команди у Војсци Србије. То је изражено у његовим недостацима којима су изостављени неопходни елементи за заокруживање целокупног процеса оперативног планирања.

Који су мотиви у контексту увођења новог Упутства за оперативном планирање и рад команди у Војсци Србије, без свеобухватног приступа и неопходности комплексног објашњења свих релевантних чинилаца који требају бити саставни његов део, није предмет разматрања у наведеном раду. Показало се да без периода адаптације на ново Упутство није могуће ни свеобухватно приступити оперативном планирању, а посебно ни вођењу операција Војске Србије, које у суштини представљају пројекат са свим изазовима у специфичним условима ангажовања свих врста ресурса.

Посебно треба истаћи потребу униформности документације која подржава процес оперативног планирања и која обезбеђује подршку операција као и увођење информационих система која ће подржати актуелност догађања и дистрибуцију свих података важних за подршку одлучивања.

Литература

1. *Headquarters Department of the Army, Field Manual, 5–0, Washington, DC, 26 March 2010.*
2. *Доктрина операција* (нацрт), ГШ ВС, Београд, 2008.
3. Манас, Џ.: *Наполеон о пројектном менаџменту*, Leo Commerce, Београд, 2007.
4. *Упутство за оперативном планирање и рад команди у Војсци Србије*, ГШ ВС, Београд, 2008.
5. *Упутство за рад команди-штабова* (нацрт), ЦВВШ ЈНА, Београд, 1983.